

Torchalski, Ryszard

Z prac nad przygotowaniem kolejnych tomów historii nauki polskiej

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/3, 655-657

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i Techniki PAN, członkowi Komitetu Redakcyjnego „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”, kierownikowi Katedry Radiologii Pediatrycznej Akademii Medycznej w Warszawie.

Wyróżnienie to jest wyrazem uznania dla wybitnych osiągnięć prof. K. Rowińskiego w dziedzinie radiologii pediatrycznej, organizacji szkolnictwa medycznego i kształcenia młodych kadr lekarskich oraz rozwoju współpracy między medycyną polską i radziecką.

Z DZIAŁALNOŚCI

ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

Z PRAC NAD PRZYGOTOWANIEM KOLEJNYCH TOMÓW HISTORII NAUKI POLSKIEJ

13 marca 1970 r. w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN w Warszawie odbyło się zebranie w sprawie przygotowania do druku kolejnych tomów *Historii nauki polskiej*, obejmujących wiek XIX i pierwszą połowę wieku XX (do roku 1945).

Wzięli w nim udział — profesorowie: J. Michalski, E. Olszewski, K. Rowiński, M. Serejski, B. Suchodolski, R. Wroczyński; docenci: J. Babicz, J. Dobrzycki, Z. Kolanowski, Z. Kowalewski oraz dr J. Skarbek i dr Z. Skubała-Tokarska.

Przygotowany na zebranie konspekt tomów ujmował dzieje nauki polskiej XIX i XX stulecia w ramy wyznaczone przez ważne okresy historyczne: 1. Od upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej do powstania styczniowego; 2. Od powstania styczniowego do odzyskania niepodległości; 3. Od roku 1918 do 1945. W obrębie tych okresów konspekt przechodził od zagadnień ogólnych — dotyczących warunków politycznych, gospodarczych i społecznych, omówienia tła filozoficznego oraz ośrodków życia naukowego — do omówienia stanu wiedzy i osiągnięć w poszczególnych dziedzinach nauki i na koniec do charakterystyki omawianego okresu, podsumowującej całość problemów.

Otwierając zebranie prof. B. Suchodolski poinformował, że prace nad drukiem dwóch pierwszych tomów dobiegają końca a tom dokumentacyjny dla nich jest w ostatniej fazie opracowania.

W tece redakcyjnej znajduje się już część opracowań mających wejść do tomów kolejnych, poświęconych nauce polskiej XIX i XX w. Powstaje więc pytanie jak dalece prace nad tymi tomami różnić się mają od prac dotychczasowych.

Jak wiadomo tomy poprzednie są dziełem czterech autorów, którzy przygotowali je w oparciu o bogaty materiał szczegółowy, opracowany przez wielu specjalistów.

Ta metoda pracy wydaje się nieodpowiednia dla tomów obejmujących XIX i XX w., ze względu na daleko już posuniętą, w tym okresie, specjalizację w poszczególnych dziedzinach nauki. Bardziej celowym byłby jej podział pomiędzy autorów, którzy opracowaliby tematy, ujęte w konspekcie jako tzw. ogólne i specjalistów z poszczególnych dyscyplin naukowych, którzy z kolei napisaliby rozdziały poświęcone tematom szczegółowym.

Do uzgodnienia pozostaje również charakter opracowań specjalistycznych. Wprowadzie ogólne dyrektywy dla historyków poszczególnych specjalności są już przygotowane i znajdują się w ich rękach, jednak z dotychczas złożonych w Zakładzie materiałów wynika, że pewne elementy jedni autorzy traktują w sposób bardziej szczegółowy drudzy w bardziej syntetyczny. Przykładem może być różne potraktowanie wpływów nauki zagranicznej na polską i odwrotnie, szkolnictwa i po-

pularyzacji oraz społecznych źródeł i konsekwencji osiągnięć naukowych w poszczególnych dyscyplinach.

Omówienia wymaga wreszcie sam sposób przedstawiania zagadnień. Chodzi o ukazywanie rozwoju omawianej dyscypliny w ujęciu problemowym. Niektórzy z autorów w opracowaniach swoich zamieszczają wiele informacji o charakterze bio-bibliograficznym. Wydaje się jednak, że większość danych tego rodzaju znaleźć się powinna, jak miało to miejsce przy epokach dotąd opracowanych, w tomie anekswym — odciążając w ten sposób tekst opracowania zasadniczego.

W dyskusji, jaka wywiązała się po zagajeniu prof. Suchodolskiego, zebrani ustosunkowali się do poruszonych przez niego problemów.

Prof. M. Serejski uznał za konieczne aby historię poszczególnych dyscyplin opracowywali — jako autorzy — specjaliści, z tym że poszczególne grupy nauk, reprezentowane w dziele, mogłyby posiadać swoich redaktorów — koordynujących całość prac. Działalność ich polegałaby m. in. na przestrzeganiu aby informacje o charakterze bardziej ogólnym nie były powtarzane przez kilku autorów, chociaż oczywiście w niektórych wypadkach powtórzeń takich uniknąć będzie niesposób. Według prof. Serejskiego części ogólne dzieła zawierać powinny bardzo krótkie omówienia tła polityczno-gospodarczego, natomiast autorzy części szczegółowych w większym stopniu uwzględniać winni te powiązania, przy omawianiu warunków rozwoju ich dyscyplin. W częściach ogólnych więcej miejsca zarezerwować należałoby dla tła filozoficznego, stosunku nauki do filozofii, religii i sztuki oraz na omówienie historii instytucji i środowisk naukowych.

Innego zdania, jeśli chodzi o sposób opracowania dalszych tomów *Historii nauki polskiej* był prof. E. Olszewski. W obawie aby, przygotowane przez zbyt wielką liczbę autorów, tomy nie miały charakteru luźno związanych ze sobą esejów, sugerował on, by materiał zebrany przez poszczególnych specjalistów przekazać, jak miało to miejsce poprzednio, do bezpośredniego opracowania kilku autorom-redaktorom. Proponowany przez prof. Olszewskiego podział prac między poszczególnych autorów przedstawia się następująco: 1. Całość nauk społecznych — 1 autor; 2. Nauki o przyrodzie żywej (np. biologia, medycyna) 1—2 autorów; 3. Nauki o przyrodzie martwej oraz o tworcach techniki (np. nauki ścisłe, nauki o Ziemi, nauki techniczne) 1—2 autorów.

Prof. Olszewski wyraził ponadto przekonanie, że przygotowywane tomy znaleźć się powinny pod opieką poszczególnych pracowni Zakładu. Przechodząc do omówienia zawartości części ogólnych mówca uznał za wskazane umieszczanie w nich jak największej ilości informacji (instytucje naukowe, czasopisma, popularyzacja nauki itp.), ażeby autor piszący o naukach technicznych zwolniony był np. od omawiania uczelni technicznych, które znalazłyby się obok uniwersytetów w części poświęconej instytucjom naukowym. Prof. Olszewski zasygnalizował wreszcie, że w przygotowywanych obecnie tomach powinno przeznaczyć się także nieco miejsca dla omówienia historii nauki i historii naukoznawstwa.

Zebrani podkreślali mocno, że przygotowywane dzieło nie powinno być „biograficzną” historią nauki (historią życiorysów i wydarzeń), lecz historią problemów naukowych.

Prof. J. Michalski wskazał tu na konieczność wymagania opracowań problemowych już od poszczególnych autorów — specjalistów. W przypadku innego bowiem podejścia nie zarządzą również redaktorzy części poświęconych poszczególnym grupom nauk. Najważniejszym więc wydaje się właściwy dobór autorów.

Ze sprawą problemowego potraktowania dzieła wiąże się bezpośrednio sprawa uzupełniającego je tomu bio-bibliograficznego. W dyskusji wskazywano na konieczność przygotowania tego tomu w taki sposób, by składał się on z indeksów syntetyzujących całość pracy. Wskazano także na konieczność dokonania właściwej selekcji

materiału bibliograficznego. Wiadomo bowiem, jak bogata jest często literatura naukowa dla zagadnień XIX a tym bardziej XX w.

Doc. Z. Kolankowski podkreślił jednak celowość zachowania równowagi i właściwych proporcji jeśli chodzi o materiały problemowe i faktograficzne. Patrząc bowiem na książkę od strony odbiorcy pamiętać należy, że często będzie on szukał w niej pewnych i ścisłych informacji o faktach. Jego zdaniem zobowiązuje to do zwrócenia szczególnej uwagi na prace nad tomem bio-bibliograficznym.

Wysunięto nawet postulat aby w przyszłości, przy kolejnym, jednoczesnym już, wydaniu całości *Historii nauki polskiej* część bio-bibliograficzną skupić w jednym miejscu, na końcu dzieła.

Ważną także wydaje się, zgłoszona przez doc. Z. Kowalewskiego, propozycja ażeby niezależnie od materiałów, które wejdą do przygotowywanego dzieła — siłą rzeczy ograniczonego objętościowo — gromadzić szeroko materiały szczegółowe, dotyczące wszystkich dyscyplin naukowych. Materiały te można by publikować nawet przy pomocy małej poligrafii.

W wyniku dyskusji postanowiono przyspieszyć zakończenie prac nad zbieraniem materiałów szczegółowych dotyczących poszczególnych dyscyplin oraz przedyskutować na — zwołanym w najbliższym czasie — zebraniu posiadane już materiały o charakterze ogólnym.

Ryszard Torchalski

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII METODOLOGII

Na posiedzeniu Zespołu Historii Metodologii, które odbyło się dnia 17 marca 1970 r. w Krakowie, pod przewodnictwem prof. Pawła Rybickiego, dr Zbigniew J. Bezwiński wygłosił referat *Koncepcja mechaniki społecznej Leona Winiarskiego*.

Na ogół znany jest fakt, że próby interpretacji mechanistycznych w odniesieniu do procesów i zjawisk społecznych występowały dość często w dziejach nauki. Zastosowanie analogii mechanistycznych dla wyjaśnienia charakteru i genezy życia społecznego występuje już u filozofów starożytnych (zwłaszcza począwszy od Demokryta). Najbardziej zaś rozwinięte formy tego rodzaju interpretacji znaleźć można w doktrynach społecznych, tworzonych przez niektórych myślicieli XVII w. Można się zgodzić z tezami referatu, że koncepcje mechanistyczne w teoriach społecznych bazowały na monistycznym ujęciu świata przyrody i zjawisk społecznych. Dodać należy jednak, że z tych podstaw ontologicznych płynęły częstokroć zbyt szerokie — a tym samym błędne — dyrektywy metodologiczne, zwłaszcza dla nauk społecznych. Koncepcje te zawierały elementy materializmu, a w każdym razie antypsychologizmu oraz postulowały traktowanie zjawisk w sposób dynamiczny i kwantytatywny, co świadczyło o predylekcji do uściślania wiedzy przy zastosowaniu ujęć matematycznych. W drugiej połowie XIX w. następuje pewnego rodzaju renesans koncepcji mechanistycznych w nauce o społeczeństwie. Ma to oczywisty związek z powstaniem i wykształceniem się socjologii jako odrębnej dyscypliny naukowej, dysponującej jednak kontrowersyjnymi metodami badawczymi. Równocześnie rozwój pewnych działów matematyki i próby ich zastosowań w teorii ekonomii stanowiły wyraźną wskazówkę dla socjologów, co do kierunku przejścia i nowego wykorzystania przez socjologię zarówno pojęć, jak też i metod matematycznych.

Referent przedstawił sylwetkę i poglądy Leona Winiarskiego, zastrzegając się zdecydowanie, że jego badania dotyczą jedynie wąskiego wycinka omawianej koncepcji, mianowicie głównie zastosowań matematyki na gruncie ekonomicznym, ale w sensie szerokim można tu mówić o zastosowaniach do ogólnych ujęć teorii społeczeństwa. Winiarski — przede wszystkim ekonomista, a przy tym filozof i socjo-